

הרב מסעוד בן שמעון
ראש כולל "אור עזרא"
בני ברק

שומע כעונה — וכשאינו ראוי לענות

שאלה: העומד בתפילת שמו"ע במוצאי שבת ושמע הבדלה על הכוס מהש"ץ ונתכוין לצאת י"ח, האם יצא מדין שומע כעונה, או דכיון דאינו ראוי לענות בפיו בתוך שמו"ע לא אמרינן בזה שומע כעונה — ואת"ל דיצא, האם מותר אף לכתחילה להפסיק ולשמוע ולכוין לצאת י"ח או לא.

אורח החכמה 1234567

את מסקנת הפמ"ג שפסק דיצא אעפ"י שאינו ראוי, וא"כ ה"ה בנדון הבה"ל בנצרך לנקביו דיצא אעפ"י שאינו ראוי לענות וצ"ע.

וכמסקנת הפמ"ג כן פסק השאג"א סי' ו' דאעפ"י שאינו ראוי בעצם, ולא רק מצד איסור כאמצע התפילה או אין ידיו נקיות, אלא אלא שאינו יכול כלל לדבר, ג"כ יוצא מדין שומע כעונה, והוכיח מדכתב הטוש"ע יו"ד סי' א' ס"ז השומע ואינו מדבר שוחט אפילו לכתחילה אם אחר מברך. — ובטעם הדבר דיצא אעפ"י דבעלמא קיי"ל כשאין ראוי לבילה בילה מעכבת בו, כתב שם השאג"א דבעלמא צריך לכתחילה בילה ולפיכך צריך ראוי לבילה, משא"כ בדין שומע כעונה דאף לכתחילה אפשר, לכן אין צריך שיהי' ראוי לבילה, וק"ק דהא כתבו התוס' והר"ן בסוכה שם, דמצוה מן המוכרח שיאמר בעצמו ולא יהי' שומע כעונה, וי"ל דאינו אלא להדור בעלמא ולא מיקרי דיעבד ודו"ק. — ולפנינו (אות ה') יתבאר טעם אחר בענין זה. (ב) ועתה נבאר אם מותר לכתחילה להפסיק ולשמוע הבדלה, ונראה דודאי אסור, דאעפ"י דפסק השו"ע דמותר להפסיק בשביל לשמוע קדיש וקדושה, אין לדמות הבדלה לקדיש וקדושה. דהנה כתב בספר האשכול ה' תפילה סי' יא ורבינו יונה ברכות כא ע"ב דהטעם דמותר להפסיק מפני שאיש"ר וקדושה הם שבחו של מקום, ופשוט לפי"ז שאין ללמוד מהם לברכות אחרות. ואפילו לברכת הבדלה שהיא שבח, דגדול יותר הוא

תשובה: (א) כתב השו"ע או"ח סי' קד ס"ו אינו פוסק לא לקדיש ולא לקדושה אלא ישתוק ויכוין למה שאומר ש"צ ויהא כעונה. הנה פסק השו"ע כשיטת רש"י והבה"ג סוכה לח ע"ב דמותר לכתחילה להפסיק ולשמוע, ויוצא י"ח מדין שומע כעונה, ודלא כר"ת דס"ל דאסור לכתחילה להפסיק, וע"ע בברכות כא ע"ב בתוד"ה עד, שנהגו העולם כרש"י, ואמנם יש בזה עוד שיטה שלישית בשבלי הלקט והביאה השאגת ארי' סי' ו' שכתב משמ"י דרבי אברהם ב"ר שלמה דכיון דאינו ראוי לענות באמצע תפילתו לא יצא יד"ח בשמיעה, אך כאמור אפילו ר"ת שחולק על רש"י אינו אלא לענין לכתחילה דלא ישמע משום דאסור להפסיק, אבל אם שמע ונתכוין לצאת, יצא. ועיי"ש בשאג"א בזה.

ולהלכה כתב הפמ"ג שם סי' קד בא"א ס"ק ז דמדפסק השו"ע דיוצא יד"ח קדיש וקדושה בשומע מש"צ, שמעינן דאעפ"י דאינו ראוי לענות, מ"מ אמרינן שומע כעונה, ולכן כתב שם דמי שהיו ידיו מטונפות בצואה, ושמע ברכה על פרי מחבירו ונתכוין לצאת, יצא י"ח בברכתו מדין שומע כעונה, אעפ"י שאינו ראוי לברך בעצמו יעו"ש, וא"כ ה"ה לנ"ד השומע הבדלה באמצע שמו"ע יצא אעפ"י שאין ראוי לברך בעצמו. — ובאמת צריך לעיין בהא דנסתפק הבאור הלכה שם סי' קד במי שנצרך לנקביו בשעה שחבירו הי' מוציא בתפילתו אם יצא, וציין לד' הפמ"ג הנ"ל שנסתפק כעין זה, ואיני מבין מדוע לא הביא

שבח דאיש"ר וקדושה משאר ברכות כמבואר בשו"ע סי' סו ס"ג ופשוט.

ג' וראי' ברורה לאסור נראה מהא דכתב השו"ע יו"ד סי' א ס"ו ערום אסור לו לשחוט לכתחילה מפני שאינו יכול לברך, והקשה הפרישה דלמה לא יברך אחר שלא כנגד הערום ויוציאנו מדין שומע כעונה, ותירץ דכיון שצריך לכיון לצאת בברכתו, אסור הערום לכתחילה לכיון כן, והפרי תואר הקשה דהא הרהור מותר ולאו כדבור דמי, ותירץ התב"ש והובא בפמ"ג שם במש"ז ס"ק יט דשומע כעונה אסור, דכיון דהוי כעונה עדיף מהרהור, והסכימו לזה הפר"ח שם, וכנה"ג, ובית יהודה, ומג"א סי' פה ס"ק ב, ומשנה ברורה סי' עה ס"ק כט, הרי לנו להדיא דאעפ"י שאם כיון לצאת יצא, מ"מ אסור לו לשמוע ולכוין, וע"כ לומר דשאני איש"ר וקדושה דהתירו לו חכמים לשמוע ולכוין, מפני דהוא שבחו של מקום ודו"ק.

ועוד יש להוכיח מהא דכתב הרמ"א סי' עט ס"א ש"צ המתפלל וצואה בביהכ"נ"ס אפילו הוא לאחריו צריך לשתוק עד שיוציאנה מאחר שמוציא רבים ידי חובתן ואי אפשר שלא יהא מן הקהל בתוך ד' אמות של הצואה, הרי לנו לאסור שומע כעונה במקום שהדבור אסור, וע"כ דשאני איש"ר וקדושה שהתירו מפני שבתו של מקום וכנ"ל. וכן מצינו עוד בתוס' ברכות כ' ע"ב ד"ה כדאשכחן דאסור בבעל קרי כשחבירו מוציאו בתפילתו דשומע כעונה (ועיי' בבה"ל סי' קר ס"ז). וצ"ע דהביא זאת על ספיקו אם יצא בדיעבד, והתוס' דברו על אסור לכתחילה וכבר פסק כן לעיל סי' עה ס"ק כט וצ"ע).

ד' והנה יש להתבונן טובא בקושית האחרונים הנ"ל בדין ערום לא ישחוט, דמאי קשיא להו דנימא שומע כעונה, דהא מסתברא דבמקום שאף אם ענה בעצמו לא יצא יד"ח, לא שייך לומר דיצא מדין שומע כעונה, דהשתא ענה בעצמו לא יצא, איך יצא ע"י שומע דהוי כעונה, אטו עדיף מהעונה,

אתמהה, וא"כ בערום שאף אם בירך בעצמו לא יצא יד"ח, לפי שיש בגלוי ערוה אסור מדאורייתא דלא יראה בך ערות דבר וכמסקנת האחרונים ז"ל דלא כב"ח, עיי' בפמ"ג או"ח בסי' עד בפתיחה אות א', והובא בבה"ל שם בפתיחה אות ג', ובדאורייתא אף בדיעבד לא יצא עיי"ש, ובמ"ב שם ס"ק ה. אשר על כן נראה מזה הוכחה ברורה לדברי החזו"א או"ח סי' כט שמצדד לומר דענין שומע כעונה, אין ביאורו שיוצא במעשה השמיעה לחוד ומשום דנתחדשה הלכה דהשמיעה גם היא נחשבת כאחד ממני הדבור, דא"כ למה צריך דווקא כוונת משמיע להוציא, ושיהא הקורא בר חיובא, אלא ודאי דעיקר קיום המצוה נעשה ע"י המשמיע שמדבר, וחדשה תורה שכשהשומע משתתף בשמיעתו לדבור של חבירו, אזי הדבור של חבירו פוטרו, שמתיחס הדבור גם אל השומע, ולכן גם במצוות שיש בהם תנאים מיוחדים לקיום המצוה, כגון קריאת מגילה דווקא מתוך הכתב, ג"כ יוצא השומע, דאם נפרש שהשמיעה היא בעצמה נחשבת לדבור, אכתי הוי קראה על פה שלא מן הכתב ולמה יצא, אלא ודאי שכל קריאת המשמיע מתיחסת לשומע והוי קריאתו כהלכה מן הכתב, ולכן מסיק החזו"א דלפי"ז גם כהן יכול להשמיע ברכת כהנים ולהוציא יד"ח לכהנים אעפ"י שצריך בקול רם, ואין בשמיעה זו קול רם, לפי שמעשה המברך בקול רם מתיחס גם לשומע. — ועתה מדין ערום שפשוט לפוסקים שיוצא יד"ח הברכה מדין שומע כעונה, אלא דאסור לשמוע לכתחילה, יש הוכחה ברורה לחזו"א, דהרי אם נימא דהשמיעה עצמה היא נחשבת לדבור, הרי אף אם יברך הערום בעצמו לא יצא יד"ח כנ"ל, ואיך יצא בשמיעה, אלא ודאי שמעשה הברכה של המברך שלבוש בגדים מתיחס אל השומע, והוא יוצא יד"ח בהתיחסות זו, וכמו בברכת כהנים אעפ"י שאין בשמיעה קול רם, ואף אם הי' מברך בעצמו בלחש לא הי' יוצא יד"ח, מ"מ מדין

שומע כעונה יוצא דמתיחס גם הקול רם לשומע, וה"נ מתיחס הלבוש של המברך גם לשומע ודו"ק היטב.

(ה) וכן נראה להוכיח מדברי הפמ"ג בסי' רצט בא"א ס"ק יז שאותן שנזהרים משתית שכר משום חדש כמבואר ביו"ד סי' רצג, ואו"ח סי' תפט ס"י, איך יבדיל על השכר — כשאין לו יין — דלדעתו הוא אסור בשתי', ע"כ כתב דישמע הבדלה מאחרים. והקשה הבה"ל סי' רצו ס"ב ד"ה אם, דכיון שחושש לעצמו שכוס זה הוא כוס של איסור א"כ איך יוצא ידי הבדלה במה שאחר מברך עליו, אם לא שקבל עליו הזהירות בתורת חומרא ולא איסור עכ"ד. ולענ"ד י"ל שדעת הפמ"ג כנ"ל דכמו שיוצא מדין שומע כעונה אף שיש חסרון אצל השומע שאין בידו מגילה, או קול רם, או שהוא ערום, מ"מ יוצא מפני שמעשה המדבר מתיחס אליו להוציאו יד"ח, ה"נ כוס שכר של המברך שסומך על המתירים והוא יוצא יד"ח, מתיחס אל השומע גם להוציאו יד"ח אעפ"י שלדעתו זה אסור ודו"ק.

(ו) ומיושב בזה גם הערת השאג"א הנ"ל (אות א) איך אלם יוצא בשמיעה והוא אינו ראוי כלל לדבור, וכל שאין ראוי לבילה, בילה מעכבת בו. דבאמת גם כשאחד מדבר ולא יוצא יד"ח בדבורו נמי אמרינן שומע כעונה, כערום, או קול רם בברכת כהנים, א"כ מוכח שאין צריך כלל שיהי' ראוי לדבור בעצמו, לפי שכל ענין שומע כעונה אינו שנחשב שהוא בעצמו דיבר, אלא שדבורו של המשמיע מתיחס אל השומע ויוצא השומע בדבורו של המשמיע ודו"ק.

(ז) ועוד נראה להוכיח כד' החזו"א, מהא דכתב הר"ן בראש השנה דף כח: דלכך נהגו לעשות הבדלה בבית אעפ"י ששמעו כל בני הבית הבדלה בביהכנ"ס, לפי שאין דעת הש"צ בביהכנ"ס להשמיע אלא למי שירצה לשמוע, אבל להשמיעם כדי להוציאם בעל כרחם לא נתכוין שהרי אינו אלא שלוחם עכ"ד. ואם נימא דשומע כעונה היינו

דהשמיעה נחשבת כדבור, מה ענין שליחות לכאן והרי הוא שומע באזניו, אלא על כרחך כחזו"א דמעשה הדבור של הש"ץ מתיחס לשומע, וזה מתורת שליחות. ויש להוסיף דברים בזה דבאמת מקור דברי הר"ן במתני' ברכות דף לד ע"ב המתפלל וטעה וכו' ש"ץ שטעה וכו' ששלוחו של אדם כמותו, אלא שהדבר תמוה היאך שייך בזה שליחות והא תפילה והבדלה הם מצוות שבגוף ולא שייך בזה שליחות וכמ"ש התור"ד והובא בקצוה"ח סי' קפב, וכבר הקשה כן החת"ס בשו"ת שבסו"ס ים התלמוד על הפר"ח שכתב דיוצא במצות זכירת יצי"מ מדין שומע כעונה יעו"ש, וע"ע בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' קב בזה.

ולאידך גיסא יש להקשות דאם זה שליחות כפשט דברי הר"ן, הא קיי"ל כל מידי דאיהו לא מצי עביר, לא משוי שליח, וא"כ למה אמרינן שומע כעונה גם במי שאינו ראוי לדבר כגון שנמצא באמצע תפילה שהסכים הר"ן בסוכה דף לח ע"ב ד"ה וכתב רש"י, דיכול לשתוק ולצאת יד"ח, וכן באלם אעפ"י שלא ראוי כלל לדבר.

(ח) אך לפי דברי החזו"א יש ליישב היטב. דבאמת אין כאן ענין שליחות הכללי ככל דיני התורה, דבעלמא הבאור הוא שנחשב שהמשלח עשה בעצמו, וכמו גרושין דצריך שהבעל יגרש וע"י שליחות מיחשב שהבעל מגרש, ואולם שומע כעונה לא הוי כאילו דיבר בעצמו שהרי גם דיבורו שלו לא יוציאנו יד"ח במצב שהוא בלי בגדים, או שאין קול רם, או שאין בידו מגילה, אלא שהגדר הוא שמעשה חבירו שמדבר ויוצא יד"ח מתיחס גם אל השומע ופוטרו מחובתו, והיינו שרק התוצאה של המעשה מתיחס לשומע, כלומר מה שיוצא יד"ח זה מתיחס אל השומע, וזה באמת סוג שליחות מיוחד שכמו שהעושה יוצא, כמו כן השומע יוצא. ונתחדש כאן שצריך שבפועל ישתתף עם חבירו ע"י שישמע ממנו, דבשאר שליחות דעלמא אין

צריך שישתתף במעשה השליח, ואף אם ישן, או נסע למדינת הים יוצא ע"י השליח, אבל בשומע כעונה צריך שישתתף בפועל בשמיעה מחבירו המוציא, דהא במצוות שבגוף אין שליחות, ורק לענין לפוטרו מחובתו מתיחס מעשה חבירו אל השומע שמוציאו יד"ח בדבורו, וזה סוג שליחות מיוחד שקראוהו חז"ל שומע כעונה ודו"ק היטב.

הדינים העולים:

א. העומד בתוך תפילת שמו"ע ושומע הבדלה, אסור לכתחילה להפסיק תפילתו ולשמוע הבדלה, דלא התירו לכתחילה רק איש"ר וקדושה שהוא שבחו של מקום, — אך בדיעבד כששמע ונתכוין לצאת, יצא ידי חובתו. — ומסתברא דאם עומד בברכת אתה חונן מותר לשמוע לכתחילה דהא תקנו שם

חז"ל הבדלה בתפילה ודו"ק. וכן כשאינו לו יין להבדיל ועומד בברכת שומע תפילה עיין מ"ב סי' רצד ס"ק ו'.

ב. המבדיל על יין שביעית שהופקר כהלכה בזמן הביעור, אף שהשומע אינו שותה יין זה, כשיטת הרמב"ם דבעור היינו אבוד ממש, מ"מ יוצא יד"ח הבדלה מדין שומע כעונה וכפשטות הפמ"ג. וכ"ש בחומרא בעלמא.

ג. ערום שבירך לא יצא יד"ח אבל אם שמע מאחר יצא יד"ח, אבל לכתחילה אסור לו לשמוע, וכן מי שהיו ידיו מטונפות בצואה, או נצרך לנקביו וכמסקנת הפמ"ג סי' קד. ד. שומע כעונה גדרו כחזו"א סי' כט התיחסות דבור חבירו אל השומע להוציאו יד"ח והוא מתורת שליחות. וע"ע קהילות יעקב ברכות סי' יא.

אח"ח 1234567

אוצר החכמה